

אגדת ההינים

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> י-טז אדר ב >> קידושין ט-טו

כל שאינו יודע בטיב קידושין, לא יהא לו עסק עמהן

אגדה אחת בשבוע: קידושין יג א

ביאור

רקע: כמה דפים לפני האגדה, הובא מקרה שבו קידושין חלים, גם אם האיש לא אמר במפורש שהוא מקדש את האישה. בעקבות זאת מביאה הגמרא אזהרה שלא לעסוק בגיטין וקידושין מבלי לדעת היטב את דיניהם—שהרי במקרים מהסוג הזה, קשה לדעת שבני הזוג התקדשו, וקל לחשוב בטעות ששניהם פנויים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל שאינו בקיא בענייני גיטין וקידושין - לא יהא לו עסק עמהם.

מוסיף רבי אסי בשם רבי יוחנן: אנשים כאלה קשים לעולם יותר מדור המבול. שנאמר: אלה וכחש... פרצו, ודמים בדמים נגעו. ומתרגם רב יוסף את המילים 'דמים בדמים נגעו': מולידים בנים מנשות חבריהם מוסיפים חובות על חובות (כלומר, מדובר באנשים שגורמים לילדים להיוולד מנשים שנשואות לאנשים אחרים). ובפסוק שלאחר מכן כתוב שתבוא פורענות ואפילו דגים ימותו בה. כיוון שבדור המבול לא קרה כלום לדגים, שכן רק יצורי היבשה מתו, הרי שחטא זה חמור מדור המבול.

מקשה הגמרא: אולי רק מי שעושה את כל החטאים הכתובים בפסוק יחד, קשה מדור המבול? לא, כי כתוב "מפני אלה", כלומר האלה בלבד יכולה להיות סיבה לפורענות, משמע שכל חטא בפסוק עומד בפני עצמו. מוסיפה הגמרא להקשות: אולי רק האלה עומדת בפני עצמה? כיוון שכתוב "פרצו" ולא "ופרצו", משמע שהחטא האחרון—גרימת לידות מנשים נשואות—עומד כלשעצמו.

אמר רב יהודה אמר שמואל:

כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן.

אמר ר' אסי אמר רבי יוחנן:

וקשין לעולם יותר מדור המבול,

שנאמר (הושע ד ב): אלה וכחש ורצוח

וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו.

מאי משמע? כדמתרגם רב יוסף:

מולדין בנין מנשי חבריהון חובין על חובין מוסיפין.

וכתיב (שם ג): על כן תאבל הארץ

ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף

השמים וגם דגי הים יאספו וגו',

ואילו בדור המבול לא נגזרה גזירה על

דגים שבים,

שנאמר (בראשית ז כב) מכל אשר

בחרבה מתו - ולא דגים שבים;

ואילו הכא אפילו דגים שבים.

ואימא עד דעביד לכולהו?

לא סלקא דעתך, דכתיב (ירמיה כג

י): כי מפני אלה אבלה הארץ.

ואימא אלה לחוד והנך לחודיהון?

מי כתיב ופרצו? פרצו כתיב.

שאלות, כיוונים ונקודות למחשבה

למה עיסוק בגיטין וקידושין ללא בקיאות חמור כל כך?

למה דווקא בתחום זה, יותר מכל, אסור לעסוק ללא ידע מתאים?

האם זה אמור רק כלפי רבנים, או כלפי כל אדם שאינו מבין

בענייני גיטין וקידושין, ובכל זאת מתערב בהם?

עולם נסתר, עמוק, אך לא חסין מחטא *המחקה בסוטה*

תיאורי הפורענות של הנביאים מזעזעים לפעמים, אבל חז"ל לא רק הזדעזעו אלא ידעו לעיין בפרטי הנבואה. כך קורה שמול רשימה של כמה צרות, המדרש מזהה נקודה אחת יוצא דופן. אולי זה עשוי להראות קטנוני, אבל כשהושע מזהיר את עם ישראל מאסון גלובלי, המדרש מתעכב דווקא על מקומם של הדגים באסון הזה. המדרש מציין כי לדגים לא קרה כלום במבול, ואילו בפורענות שעליה מנבא הושע הם עתידים למות עם כל שאר יצורי עולם. אפשר להסביר את ההבדל בקלות: כשהפורענות היא הפיכת כל העולם למים – הדגים הם האחרונים שמוטרדים מזה, אבל כל נזק אחר משפיע גם עליהם. ודאי שלפי התפיסות האקולוגיות של היום, לזיהום או התחממות גלובלית יש השלכות גם על בעלי החיים שמתחת למים. אולם לא רק סוגי הנזקים שונים. לדגים באמת יש סיבה להרגיש מוגנים במים, להיות מחוץ למשחק. הים הוא עולם אחר, עולם שנסתר מעינינו, ואמנם אנו יכולים לחדור לתוכו – אבל רק עם אמצעים מיוחדים, ואולי גם בתחושה שאנו פולשים לממלכה לא לנו. גם במקומות אחרים בחז"ל, הדגים שייכים לעולם עלום ונסתר, למשל: "דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם" (ברכות כ"א). הדגים מייצגים את המציאות הנכסית, זו שהמבט האנושי הרגיל אינו תופס. הדגים, לפחות בתפקיד שהם ממלאים במדרשי חז"ל, אינם חלק מהמציאות שעל פני השטח, ולכן לא משנה להם מה יקרה בה. מלחמת עולם יכולה להתרחש על הארץ, והדגים ימשיכו לשוט באין מפריע. מבול יכול להשחית את כל המציאות הגלויה, והמציאות הנסתרת תישאר בטהרתה. אין בה חטא, וממילא לא עונש ולא מהפכות. לא סתם ממשיל רבי עקיבא את לומדי התורה לדגים בים (ברכות ס"א ע"ב) – גם עולם התורה הוא כזה, שייך למציאות נצחית עליונה, כל ההתרחשויות מסביב אינן נוגעות בו.

לאור כל זאת, איך תיתכן לפי חז"ל פגיעה בדגים? איך אפשר לפגוע בנצח הבלתי-משתנה? תלוי כלפי מי מכוונת האמרה. אם היא מכוונת כלפי כל אדם בעולם שאינו בקי בגיטין וקידושין, אפשר אולי להגיד שטעות המולידה ממזרים היא חמורה ביותר, ולכן השפעותיה כבדות מהרגיל. אבל מסתבר יותר שהאמרה מכוונת כלפי תלמידי חכמים שאינם בקיאים בגיטין וקידושין (אולי לא עלה על דעת חז"ל שמישהו שאינו תלמיד חכם יתערב בזה), ולכן דווקא הם יכולים להביא לפגיעה ב"דגים". כשיש בעיות במציאות – אין לזה השפעה על התורה; כשהתורה היא הגורמת כביכול לבעיות במציאות – היא מערערת גם את מקומה של התורה. לפחות במקרה שלנו, אין הכוונה לתלמיד חכם שמועד או מקלקל ולכן אינו נוהג כחכם, אלא לאדם שדווקא פעילותו התורנית וההלכתית יוצרת נזקים. מי שמתייצב כפוסק או דיין, ומתוך מגמה למלא את תפקידו הוא מתיר או אוסר נשים לבעליהן, שומר על שלמות משפחות או מפרק אותן, וכל הפעילות שלו מביאה לידי נזק – פוגע בעצם הופעתה של התורה בעולם. ממילא גם המישור הפנימי והנסתר של המציאות נפגע, הפורענות מגיעה אפילו אליו.

עולם התורה נבדל מהמציאות הרגילה, קדוש ומרומם, ובכל זאת – לפחות כשהוא מופיע במציאות – אין הוא חסין מפני החיסרון, החטא והנזק. מצד אחד אין לשפוט חטאים אלו כפי ששופטים חטאים שנובעים מגשמיות וממידות רעות, אך מצד שני אין להתעלם מכך שגם על תלמידי חכמים מוטלת אחריות כבדה וחובת זהירות. בפרט בנושאים רגישים ועדינים כל כך, כגיטין וקידושין.

חטא ללא יצר - חמור

יותר

קטע מפרשנות האגדה

בניהוידע

(רבי יוסף חיים, הבן איש חי)

זקשים לעולם יותר מדור המבול. הקשה מהרש"א ז"ל, איך יהיו קשים יותר מדור המבול, דהיו חוטאים במזיד, ובודאי איסיר, והכא ספק אשת איש וקצת שונג, עיין שם. ויש לומר בס"ד, בדיר המבול היו חוטאים באשת איש וכיוצא הכל להנאתם, וכיון דיש להם הנאה גדולה בזה, הנה הם אנוסים מיצר הרע. אך כאן העוסק בגיטין וקידושין דמתיר אשת איש לעלמא מכח טעות וחיסרון דעת, אין לו הנאה מזה..

ואלו הכא אפילו דגים שבים. הטעם שנעשה ההפרש בדגים ולא בדבר אחר, כי הדגים רומזים אל תלמידי חכמים שנקראים בשם דגים, והטעם כמו שהדגים חיותם במים דווקא כן תלמידי חכמים חיותם בתורה שנמשלה למים... ולכן בעוון זה של אותם חכמים העושים עצמן חכמים להורות בעריות, והם אינם יודעים ומבינים בדברים אלו, לוקים גם הדגים שנמשלו בהם חכמים ולומדי תורה.